

Для ведення органічного землеробства сільськогосподарські землі повинні відповідати певним вимогам щодо рівня їх забруднення шкідливими речовинами: пестицидами, важкими металами, радіонуклідами тощо. Фахівцями Інституту агрохімії і ґрунтознавства УААН було проведено аналіз еколого-токсикологічного стану орних земель України та виділені зони, придатні для вирощування екологічно чистої продукції (рис.4.2). Дослідження показали, що антропогенне забруднення територій в Україні має не суцільний, а локальний характер. Крім того, залишилася частка чистих земель, де рівень забрудненості південно-східні райони Чернігівської області та східні райони Київської і Черкаської областей значно нижчий порівняно з країнами Західної Європи.

За деякими даними, в Україні залишилось чотири невеликих регіони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів:

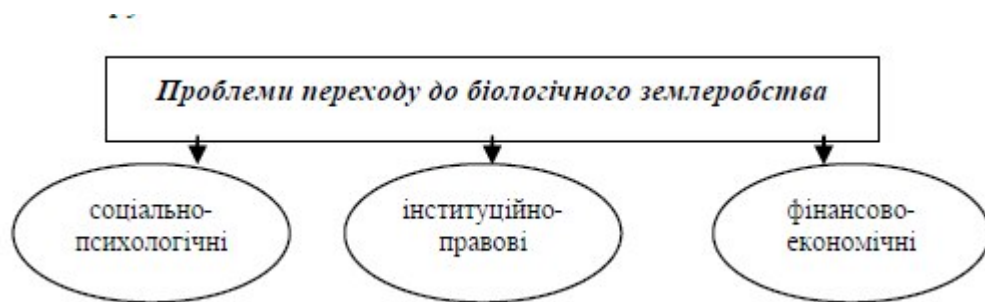
Рис. 4,2 Придатність території України для вирощування екологічно чистої продукції.

- **Північно-Полтавський** - охоплює більшу частину Полтавської області (за винятком регіонів, що прилягають до міст Кременчука та Комсомольська), північно-західні райони Харківської області, південно-західні райони Сумської області, південно-східний район чернігівської області та східні райони київської і черкаської областей.

- **Вінницько-Прикарпатський** - тягається широкою смугою близько 100 км від м. Попільня Житомирської області і простягається до півночі Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей у напрямку до м. Львова.
- **Південно-Подільський** - включає невелику південно-східну частину Вінницької області, південно-західну частину Кіровоградської області, північ Миколаївщини і північну половину Одеської області.
- **Північно-східно-Луганський** - охоплює Міловський і Новопсковський райони Луганської області.

Але лише наявності територій, потенційно придатних для ведення органічного землеробства, ще недостатньо. Слід чітко уявляти, що перехід від звичайних (інтенсивних) технологій агровиробництва до органічного землеробства (так званий конверсійний період) є досить тривалим процесом (за деякими даними - від 2 до 5 років), та супроводжується певними ризиками та необхідністю вирішення низки проблем.

Аналіз чинників, що стримують широке запровадження технологій органічного землеробства, дозволяє об'єднати їх у три великі групи:

До соціально-психологічних проблем запровадження технологій органічного землеробства в Україні передусім слід віднести низький рівень обізнаності населення і виробників щодо органічного землеробства (розуміння головних ознак й особливостей цих технологій, переваг їх використання та можливих проблем у процесі запровадження).

Другою вагомою проблемою є низький рівень екологічної свідомості населення (насамперед сільського) та низька технологічна культура сільськогосподарського виробництва всіх рівнів, починаючи від особистого селянського господарства до великих аграрних об'єднань. До цієї групи проблем слід віднести відсутність відповідних навчальних курсів з теорії та практики ведення органічного землеробства в навчальних закладах різних рівнів акредитації. Крім браку освіти та екологічної свідомості спостерігається небажання подолання стійких стереотипів, що склалися за тривалий період інтенсифікації сільського господарства, та низький рівень інноваційної

активності менеджерів та державних управлінських структур. Слід також вказати на складну демографічну ситуацію в сільській місцевості (депопуляція, вікова структура) та низький рівень життя сільського населення. Поставлені в умови необхідності виживання люди з недовірою й осторогою сприймають все нове і не бажають ризикувати тим, що вони мають.

До інституційно-правових проблем впровадження органічного землеробства в Україні відносяться:

- відсутність відповідної законодавчої і нормативної бази, передусім базового закону про органічне землеробство та сертифікацію органічної продукції, узгодженого з вимогами міжнародного законодавства;
- відсутність ефективної національної системи сертифікації та контролю органічних господарств і виробленої ними продукції;
- необхідність інтеграції в міжнародні структури (ЄС, ПЮАМ) та забезпечення доступу на зовнішні ринки органічної продукції;
- необхідність належного інформаційного забезпечення (популяризація технологій органічного землеробства, екологічна освіта населення та виробників сільськогосподарської продукції, консультацій та підтримка виробників, спеціалізовані тренінги для керівників і працівників господарств).

Крім вище зазначених проблем існують й проблеми, пов'язані з проведенням земельної реформи та паюванням земельного фонду: необхідність збереження великих за земельною площею господарств, неприпустимість об'єднання польових та ґрунтозахисних сівозмін чи подрібнення останніх. Паювання земель слід здійснювати на площах, де заздалегідь виконано в натурі контурно-смугове структурування угідь в його безпечно-стоковідвідній модифікації, а планувати проведення паювання необхідно відповідно до проектів такого структурування. Будь-який перерозподіл і відведення площ сільськогосподарських земель слід виконувати на підставі проектів ґрунтозахисно - меліоративної просторової структури агроландшафту, наявних систем ґрунтозахисно - меліоративних заходів постійної дії.

Задля вирішення зазначених проблем у червні 2005 р. розпочав свою роботу Проект міжнародної технічної допомоги "Тасів-Візію" ЄС "Розвиток органічного агровиробництва в Україні". Його мета - надання технічної допомоги головному партнеру проекту - Міністерству аграрної політики України - у розв'язанні визначених проблем. Передбачається, що шляхом розвитку системи органічного агровиробництва сільське господарство України опиниться в ліпшому становищі. Зараз триває реалізація проекту Тасів "Розвиток стійкого використання земель степів Євразії", у рамках якого важливою тридцяти мільйонною частиною є підтримка розвитку органічного землеробства.

На всебічний розвиток органічного сектора нашої країни спрямована реалізація тривалого проекту Oxfam Novib, втілюваного в життя разом з Федерацією органічного руху України.

Як правило, виробники органічних продуктів харчування об'єднані в союзи та асоціації, які створюються або напряду державою, або такі, що фінансуються державою опосередковано через гранти і проекти технічної допомоги та існуючі на членські внески учасників. Так, в Австрії активно діють 11 асоціацій біофермерів, найкрупніша з котрих Ernte об'єднує близько 90% організованих власників біоферм. У Фінляндії існує Рада органічних фермерів (Luomu-Liitto), в Австралії - товариство виробників органічної продукції (Organic Growers Society).

У 2005 р. в Україні створена Федерація органічного руху, яка нараховує понад 100 колективних і індивідуальних членів. Це агрофірми, фермери, наукові установи (Ботанічний сад ім.Гришка, ННЦ Інститут агрохімії і ґрунтознавства ім.О.Н.Соколовського та ін.). Діяльність Федерації спрямована на об'єднання зусиль виробників, наукових і навчальних закладів, переробних і інших підприємств, а також приватних осіб і установ, зацікавлених у виробництві й поширенні здорової, безпечної для споживання продукції. Федерація органічного руху України - член Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM). У своїй діяльності об'єднання намагається максимально сприяти інтеграції України у світове органічне співтовариство, використанню кращих світових практик і наробітків у нашій країні, а також прикладає зусилля для того, щоб поділитися власними досягненнями й успіхами з іншими країнами. На постійній основі проводяться семінари, лекції для фермерів, студентів, всіх зацікавлених осіб у розвитку органічного господарювання й органічного руху в цілому.

Саме тому для використання світового досвіду та рекомендацій спеціалістів були проведені Міжнародна конференція "Розвиток органічного сектору в країнах Центральної, Східної Європи та Середньої Азії", що була організована Федерацією органічного руху України 10-12 квітня 2008 р. за підтримки Міністерства аграрної політики України. У цьому заході прийняли участь 228 чоловік з 25 країн світу. Більше 40 експертів і лідерів органічного сектора були присутні на конференції, звернувши увагу присутніх на важливості як суспільної, так і приватної кооперації, потреби у створенні органічних планів дій, розробки як місцевих і експортних ринків, так і сертифікації виробництва.

У м. Києві у листопаді 2008 р. також був проведений Круглий стіл країн Східної Європи "Органічне сільське господарство та законодавче забезпечення",

що був організований Мінагрополітики України, швейцарськими колегами, Національною асоціацією сільськогосподарських дорадчих служб України та проведений за активної участі Федерації органічного руху України.

Міністерству аграрної політики України закінчило розробку закону "Про органічне землеробство". Проект цього закону прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 25.05.2007 р, але остаточно до сих пір не затверджений. Справа лише за Верховною Радою України. Затвердження цього закону повинно збільшити кількість органічних фермерських господарств, а відповідно, і органічних продуктів на полицях наших магазинів. Фахівці Міністерства прогнозують, що до 2015 р. в Україні 7% від території, зайнятої під сільське господарство, буде під органічними полями.

Фінансово-економічні проблеми впровадження органічного землеробства включають наступне:

- відсутність маркетингових досліджень ринків органічної продукції;
- ризики, пов'язані з можливими змінами кон'юнктури ринку органічної продукції за досить тривалий (2-4 роки) період конверсії;
- фінансові втрати у зв'язку із зменшенням обсягів виробництва продукції (особливо це актуально для господарств, що застосовували інтенсивні технології);
- фінансові витрати, пов'язані з необхідністю закупівлі спеціальної техніки й обладнання (наприклад, стерньових сівалок або комбінованого ґрунтообробного агрегату КА-4,2 "Агроекологія- 01", який виконує одразу п'ять операцій: підрізає й викопує бур'яни, розпушує ґрунт, вирівнює поверхню поля, подрібнює грудки та ущільнює ґрунт до оптимальних показників);
- відсутність дієвого механізму страхування ризиків в сільськогосподарському виробництві;
- відсутність фінансової підтримки з боку держави в період конверсії та надання пільг або субсидій при виробництві органічної продукції.

Уряди багатьох країн, з метою заохочення фермерів запроваджувати нові форми ведення сільськогосподарської діяльності та підтримки господарств на період конверсії, коли можливі фінансові збитки, надають їм відповідну фінансову допомогу. Наприклад, у 2001 р. в Польщі "органічні" господарства отримували субсидії в розмірі 108 дол. на кожні 100 га ріллі, 38 дол. у розрахунку на гектар пасовища (луків) та близько 150 дол. на кожен гектар багаторічних насаджень. Крім того, держава також частково компенсувала вартість проведення сертифікації "органічних" господарств. В Ірландії господарства розміром менше 3 га в період конверсії отримують дотацію в розмірі 242 євро/га, а після отримання статусу „органічного” господарства - 121 євро/га. Для господарств,

що мають земельні площі від 3 до 40 га, ця підтримка відповідно становить 181 і 91 євро/га.

Також, згідно Положення про розвиток сільської місцевості Європейського Союзу 1257/99, державна підтримка органічного сільського господарства здійснюється шляхом: запровадження програм з охорони навколишнього середовища для ведення сільського господарства; інвестування і маркетингової підтримки; регіонального планування; створення демонстраційних ферм. В Норвегії, наприклад, за рахунок податків на мінеральні добрива і пестициди фінансується програма розвитку органічного землеробства.

В Німеччині, де поставлена мета збільшити ринок органічних продуктів до 20%, прийнята федеральна програма підтримки органічного фермерства, деякі заходи котрої наступні:

- підтримка загальнонімецького Інтернет-порталу виробництва органічних агропродуктів;
- програма навчання для майбутніх консультантів в галузі органічного фермерства;
- інформаційні семінари;
- створення мережі демонстраційних ферм;
- інформування споживачів;
- дослідницькі програми.

Канадський уряд також надає фінансову допомогу в створенні інфраструктури підтримки органічного сільського господарства, зокрема, на даний час діє Національна програма підтримки системи акредитації органічної продукції, в рамках якої компенсується 50% вступного внеску за включення організації до списку організацій, акредитованих Радою по стандартизації Канади. Також у Канаді надаються гранти на дослідження, стратегічне планування, на організацію виробництва, налагодження взаємодії між фермерами, які ведуть органічне виробництво, на навчання студентів та молодих дослідників.

Програми досліджень та навчання в галузі органічного сільського господарства, що реалізується Урядом США, представляє собою яскравий приклад державної підтримки органічного сільського господарства в США. Дана програма спрямована на надання допомоги фермерам в оволодінні технологіями ведення органічного сільського господарства та просування такої продукції на ринку, а також навчання майбутніх фермерів таким технологіям.

Таким чином, при виробництві органічної продукції для виробників важливі як ринкові стимули (більш висока ціна продукції), так і державна підтримка. Для стимулювання переходу українських сільгоспвиробників до практики ведення

органічного сільського господарства в Україні необхідна ціла система заходів державної підтримки, подібно до існуючої в вище наведених країнах.